

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Moravská zemská knihovna v Brně poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů Digitální knihovny MZK podléhá autorským právům. Využitím Digitální knihovny MZK a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z Digitální knihovny MZK není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Emil, čili, O vychování**

Autor: **Rousseau, Jean-Jacques**

Vydavatel: **R. Promberger**

Vydáváno v letech: **1926**

Stránky: **[1a], [3], [4], 217, 218, 219, 220, 221**

J.-J. ROUSSEAU

EMIL

ČILI

O VYCHOVÁNÍ

PŘELOŽIL A POZNÁMKAMI OPATŘIL

DR. ANT. KRECAR

—
TŘETÍ OPRAVENÉ VYDÁNÍ

1926

NÁKLADEM R. PROMBERGRA, KNIHKUPCE
V OLOMOUCI

J.-J. ROUSSEAU

EMIL

ČILI

O VYCHOVÁNÍ

PŘELOŽIL A POZNÁMKAMI OPATŘIL

DR. ANTONÍN KRECAR

TŘETÍ VYDÁNÍ, ZREVIDOVANÉ

OLOMOUC 1926

NAKLADATEL R. PROMBERGER

2-279020

MZK-UK Brno

2619982930

TENTO PŘEKLAD BYL VYDÁN PO PRVÉ ROKU 1889.
VEŠKERÁ PRÁVA JSOU VYHRAŽENA PŘEKLADATELI.
KNIHTISKÁRNA MÜLLER A SPOL. V TURNOVĚ.

sobem je roznítím a neučiním na nikoho žárlivým. Bude chtít převýšiti sebe sama a to také má; nevidím žádné nevhodnosti v tom, je-li svým vlastním soupeřem.

Nenávidím knih; učíme se jimi pouze mluvit o věcech, kterým nerozumíme. Vypravuje se, že Hermes vyryl na sloupech základy vědecké, aby své objevy zachránil před potopou. Kdyby je byl dobře vštípil do hlav lidských, byly by se zachovaly ústním podáním. Mozky dobře připravené jsou památníky, do kterých se vrývají vědy lidské nejlépe.

Že by nebylo žádného prostředku, kterým by se sblížily nauky v tolika knihách roztroušené, kterým by se spojily pod stanovisko všeobecné, jež by se dalo snadno pochopiti, které by hlubší bádání činilo zajímavým a které by mohlo sloužiti za osten i věku tomuto? Kdybychom mohli nalézt situaci, kde by všechny přirozené potřeby lidské se objevily způsobem i dítěti srozumitelným a kde prostředky, jak těmto potřebám vyhověti, by se vyvíjely posloupně s touž snadností, musily bychom živým a přirozeným líčením této situace dáti první podnět dětské obraznosti.

Prudký filosofe! Vidím již, kterak se rozněcuje tvá obraznost. Ušetři si námahy; tato situace jest nalezena; jest vylíčena a, nechci ti křivditi, daleko lépe, než bys ji vylíčil ty sám — alespoň s větší pravdou a jednoduchostí. Poněvadž nutně musíme míti knihy, tož jest jedna, která obsahuje podle mého zdání nejšťastnější pojednání o přirozeném vychovávání. Tato kniha bude první, kterou můj Emil bude čísti; bude tvořiti po dlouhý čas celou jeho knihovnu a bude v ní míti povždy místo vynikající. Bude textem, jemuž všechny naše hovory o přírodopise budou pouhým výkladem. Stane se zkušebným kamenem naší budoucnosti při našem pokroku a pokud náš vkus nebude pokažen, její četba vždy nás naplní rozkoší. A která jest ta kniha zázračná? Je to Aristoteles? Je to Plinius? Je to Buffon? Nikoliv. Je to Robinson Crusoe.

Robinson Crusoe na svém ostrově, sám, zbavený podpory svých blízních a všech umělých nástrojův, avšak přece starostlivý o svou výživu, o své zachování, Robinson zopatřující si i jakýsi blahobyť — jest předmětem každému věku zajímavým a učiniti jej dětem zajímavým, máme na tisíce prostředkův. Tak opuštěný ostrov, který mi sloužil prvé jenom k porovnání, učiníme ostrovem skutečným. Toto postavení není, přiznávám se, postavením člověka společenského, nestane se také ani postavením Emilovým, avšak podle postavení toho má oceňovati každé jiné postavení. Nejbezpečnější prostředek povzněsti se nad předsudky a utvořiti si úsudek pravý o poměru věcí jest ten, že se postavíme na

stanovisko člověka osamělého a že soudíme o něm tak, jak on sám by musil souditi o svém prospěchu.

Tento román, zbavený všeho svého přeplnění, počínající se Robinsonovým ztroskotáním na blízku ostrova a končící příchodem lodi, která ho z něho vysvobodí, bude jak zábavou, tak poučením Emilovým po celou tu dobu, o níž zde jde. Chci, aby mu šla hlava kolem, aby se zaměstnával bez přestání svým zámekem, svými kozami, svými sazenicemi; aby se naučil dopodrobna ne z knih, ale z věcí samých všemu, čeho je třeba věděti v takovém případě; aby považoval sebe sama za Robinsona, aby se viděl oděna kožemi s velikou čepicí na hlavě, veliký meč v ruce, v celém tom dobrodružném kroji až na slunečník, kterého nebude potřebovati. Chci, aby se staral o způsob a přípravy, kterých by se musel chopiti, kdyby chybělo toho neb onoho; aby hledal nezapomněl-li ničeho, nemohl-li by učiniti něco lépe; aby si pamatoval pozorně jeho chyby a z nich se učil neupadnouti do nich v případě podobném; neboť nepochybuje, že se rozhodne zařídit si podobné hospodářství; je to pravý španělský zámek tohoto šťastného věku, v němž neznáme jiného štěstí než nezbytnost a svobodu.

Jaké pomůcky poskytuje tato hříčka obratnému muži, který ji dovede vyvolati jen aby jí využil. Dítě, pospíchajíc učiniti si zásobu pro svůj ostrov, bude horlivější v učení, než učitel ve vyučování. Bude chtít věděti vše, co jest užitečné, a jen to, co jest užitečné; nebude potřeby poháněti je, nýbrž budete musiti je zadržovati. Nuže, usadme je spěšně na tomto ostrově, pokud naň omezuje své štěstí; neboť se přiblíží den, kdy, byť i tam chtělo žíti, nebude již chtít tam dlíti samo.

Provozování umělostí přirozených, k nimž může dostačiti člověk jediný, vede k vynalézání umělostí průmyslných, které potřebují spolupůsobení více rukou. Umělosti první mohou býti provozovány od samotářův, od divochův; ale druhý druh může povstati pouze ve společnosti a činí ji tedy nutnou. Pokud pocítujeme potřebu fysickou, dostačí každý člověk sám sobě; uvedení zbytečného činí nevyhnutelným rozdělení práce; neboť, ačkoliv jeden člověk, pracuje-li sám, zjedná výživu člověku jen jedinému, přece sto lidí, pracují-li společně, získalo by výživu pro dvě stě lidí. Jakmile tedy jedna část lidí nepracuje, musí spojené síly těch, kteří pracují, nahraditi nečinnost těch, kteří nepracují.

Vaší největší starostí má býti, abyste vzdálili od ducha svého chovance všechny pojmy o poměrech společenských, kterých by nemohl pochopiti; ale nutí-li vás spojení věd, abyste mu ukázali vzájemnou závislost lidí, místo abyste mu ji

ukazovali ze stránky mravní, obraťte zpočátku všechnu jeho pozornost na průmysl a umění mechanická, kterými lidé prospívají sobě navzájem. Voďte ho od dílny k dílně; netrpte, aby práci pouze viděl a sám ruky k dílu nepřiložil, ani aby vyšel z dílny a nemohl vydati účtů ze všeho, co se tam pracuje, nebo alespoň z toho, co zpozoroval. Proto pracujte také sami, buďte mu všude příkladem; abyste ho učinili mistrem, buďte všude učedníkem; i uvažte, že za hodinu práce se naučí více věcem, než za celý den výkladu.

Obyčejné oceňování různých umění jest v obráceném poměru k jejich skutečnému užitku. Toto oceňování se děje i neužitečností samou a musí tomu tak býti. Umění nejužitečnější přinášejí nejméně užitku, protože počet dělníků se řídí podle potřeby lidí a protože práce každému nutná, musí nutně zachovati cestu, již by mohl zaplatiti i chudás. Naproti tomu oni důležití lidé, které nejmenujeme dělníky, nýbrž umělci, pracující pouze pro zahálčivé a bohaté, dávají libovolnou cenu svým hračkám a protože cena těchto titěrných prací jest jen domnělá, jest cena jejich sama částí jejich hodnoty a ceníme je podle toho, co stojí. Že boháč jim přikládá takovou cenu, nepochází z jejich prospěšnosti, ale z toho, že jich chudás nemůže zaplatiti. *Nolo habere bona nisi quibus populus indiverit.*¹⁾

Čím se stanou vaši chovanci, dovolíte-li aby si osvojili týž předsudek, podporujete-li jej dokonce sami, vidí-li vás na příklad vstupovati s větší úctou do krámu zlatníkova než do dílny zámečnickovy? Jaký úsudek si utvoří o pravé zásluze umění a o pravé ceně věcí, uvidí-li všude cenu, kterou určuje fantasie v rozporu s cenou vzatou z prospěšnosti skutečné, že čím více věc stojí, tím menší má cenu? Od toho okamžiku, kdy dovolíte, aby mu vstoupila tato myšlenka do hlavy, vzdejte se všeho dalšího vychování; ať chcete či nechcete, bude vychován jako všichni ostatní: ztratili jste čtrnáct let namáhání a starostí.

Emil, přemýšleje o tom, jak by zaopatřil pro svůj ostrov vše, čeho potřebuje, bude se dívati na svět zcela jiným způsobem. Robinson byl by cenil mnohem výše krám zbrojířův, než všechny ozdůbky Saidy. První byl by se mu zdál mužem vší úcty hodným, druhé obyčejným kramářstvím.

»Můj syn jest určen k tomu, aby žil ve světě; nebude žíti s mudrci, ale s pošetilci: musí tedy znáti jejich pošetilství, protože právě jimi dají se vésti. Skutečná znalost věcí může býti dobrou, ale znalost lidí a jejich úsudků jest ještě důleži-

¹⁾ Petronius. Chci míti jen takové statky, pro které mi lid závidí.

tější; neboť v lidské společnosti největším nástrojem člověka jest člověk a nejmoudřejší jest ten, který dovede užítí tohoto prostředku nejlépe. K čemu to, vštěpovati dětem pojem o pořádku domnělém, zcela opácném onomu pořádku stávajícímu, na který narazí a kterým bude nucen se řídit? Učte je býti nejprve moudrými a potom je učte posuzovati, v čem jiní jsou pošetilými.«

To jsou ony zdánlivé zásady, podle kterých si počíná nepravý rozum otcův, aby učinili ze svých dětí otroky před-
sudků, které jim vštěpuje, a hříčkou nerozumného lidu, ze kterého se domnívají učiniti si nástroj pro své vášně. Abychom mohli poznati člověka, co musíme poznati dříve věcí! Člověk jest posledním studiem mudrcovým a vy chcete, aby byl prvním studiem dítěte?! Dříve, nežli budete poučovati dítě o našich citech, naučte je tyto city oceňovati. Známe pošetilost, považujeme-li ji za rozum? Abychom byli moudrými, musíme rozeznávati, co jest nemoudré. Jak může dítě vaše znáti lidi, nedovede-li ani posuzovati jejich názorů, ani poznati jejich omylů? Je to neštěstí, víme-li, co si lidé myslí a nevíme-li, je-li správné či nesprávné, co si myslí. Učte dítě nejprve, co jsou věci samy o sobě; a potom budete moci je učiniti, čím jsou v našich očích: tak dovede porovnávat domněnku a pravdu a povznést se nad obyčejné mínění; neboť neznáme před-
sudků, přijímáme-li je a nedovedeme vésti lid. rovnáme-li se mu. Začnete-li však učiti dítě mínění veřejnému dříve, než jste je naučili oceňovati mínění ta, buďte jisti, že ať činíte cokoli chcete, mínění to dítě si osvojí, a že více mu je neodejmete. Podle mého soudu, abychom učinili mladého člověka soudným, musíme vzdělávati jeho soudnost a nikoliv diktovati mu úsudky cizí.

Vidíte, že až dosud jsem vůbec nemluvil se svým chovancem o člověku; byl by musil míti příliš mnoho zdravého rozumu, aby mi porozuměl; jeho poměry k jeho bližním nedají se mu ještě dosti cítiti, aby mohl souditi o jiných podle sebe. Nezná jiné lidské bytosti než sebe sama, a jest i velice vzdálen toho, aby znal sama sebe; ale činí-li jen málo soudův o své osobě, jsou alespoň soudy ty správné. Nezná postavení, které zaujímají jiní, ale zná místo své a drží se v něm. Místo abychom ho spoutali zákony společenskými, kterých nemůže poznati, spoutali jsme ho pouty nutnosti. Jest dosud skoro jen bytostí fysickou, s ním nakládejme jako s bytostí fysickou.

Právě podle patrného poměru k svému prospěchu, k své bezpečnosti, k svému zachování, k svému blahobytu musí dítě oceňovati všechna tělesa přírodní i všechny práce lidské. Proto železo musí míti v jeho očích více ceny nežli zlato a

sklo větší než diamant; proto cení výše obuvníka a zedníka než Lempereura, Le Blanca a všechny klenotníky evropské; zvláště pekař jest v očích jeho osobou důležitou a dal by celou vědeckou akademii za nejnepatrnější cukráře v ulici Lombardské. Zlatníci, rytci, pozlacovači, krumpléři jsou podle jeho mínění jenom zahaleči, kteří se baví hříčkami zcela neúčelnými; ani hodinářství nemá u něho veliké ceny. Šťastné to dítě užívá času, nejsouc jeho otrokem; obrací jej k svému prospěchu a nezná jeho ceny. Klid vášní, který působí, že mu čas plyne vždy rovnoměrně, zastává mu místo nástroje, kterým jej měří podle potřeby.¹⁾ Když jsem mu dával hodinky, rovněž tak jako když jsem ho nechal plakati, myslel jsem si Emila obyčejného, abych byl užitečným a učinil se srozumitelným; neboť v pravdě dítě tak různé od jiných nemůže mi nijak sloužiti za příklad.

Je to rozdělení přirozené a mnohem rozumnější, při němž měříme umění podle poměru nutnosti, který je pojí, takže první místo dáváme uměním nejméně odvislým a poslední uměním, která závisí na větším počtu umění jiných. Toto rozdělení, které nám poskytuje důležité úvahy o společenském pořádku, podobá se rozdělení předešlému a jest podrobeno témuž opaku při oceňování lidském, takže zpracování surových látek se děje řemesly, která nemají žádné vážnosti a skoro žádného zisku a čím více suroviny tyto přicházejí do jiných rukou, tím více ruční práce nabývá ceny a stává se čestnější. Nezkoumám, je-li pravda, že průmysl jest vyšší a zasluhuje více odměny při uměních jemných, která dávají těmto látkám tvar poslední, nežli při práci první, která je obracuje k lidskému prospěchu; ale tvrdím, že v každém ohledu umění, které vyrábí věci všeobecně nutné, kterých nemůžeme postrádati, zasluhuje vážnosti největší a že ono, které potřebuje jiných nejméně, zasluhuje jí ještě více, než umění podřízená, protože jest svobodnější a více se blíží neodvislosti. To jsou správná pravidla k oceňování umění a řemesel; vše ostatní jest libovůle a závisí na domněnkách.

První a úcty nejhodnější ze všech umění jest rolnictví: kovářství dal bych na místo druhé, tesařství na místo třetí a tak dále. Dítě, které nebylo ještě svedeno obecným domněním, bude souditi rovněž tak. Kolik důležitých úvah náš Emil si učiní ze svého Robinsona! Co bude mysliti, až uvidí, že umění zdokonalují se dělením a rozmnožováním nástrojů do

¹⁾ Čas ztrácí pro nás svou rovnoměrnost, chtějí-li naše vášně jeho běh libovolně řídit. Hodinami mudrcovými jest rovnost nálady a klid duše: proň jest vždy pravá hodina a on ji také vždy zná.